

https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr_2019/75410/ (in Ukrainian).

13. Pakhlovska Oksana (2015). «Ukraina mozhe isnuvaty lyshe v odnomu tsyvilizatsiinomu vymiri – yevropeiskomu. Inakshe na nei chekaie nebuttia» *Interviu z Oksanoi Pakhlovskoiu* ["Ukraine can exist only in one civilizational dimension - European. Otherwise, nothingness awaits her." Interview with Oksana Pakhlovska]. *Dzerkalo tyzhnia*. №15(211). 25.04-15.05 (in Ukrainian).

14. Philip Jenkins. (2002). The Next Christianity. *Atlantic Monthly*. October.

15. Jose Casanova. (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.

16. Jose Casanova. (2017). *Po toi bik sekularyzatsii: relihiina ta sekularna dynamika nashoi hlobalnoi doby* [On the other side of secularization: the

religious and secular dynamics of our global era]. Kyiv: Dukh i Litera. 264 p. (in Ukrainian).

17. Chornomorets Yurii. (2015). *Movchannia tserkov: chomu ukrainske khrystyianstvo opynylosia v kryzi* [The silence of the churches: why Ukrainian Christianity found itself in crisis]. URL: https://risu.org.ua/movchannya-cerkov-chomu-ukrajinske-hristiyanstvo-opinilosya-v-kryzi_n76424 (in Ukrainian).

18. Shuba O.V. (1999). *Relihiia v etnonatsionalnomu rozvytku Ukrainy (politohichnyi analiz)* [Religion in the ethno-national development of Ukraine (political analysis)]. Kyiv: Krynytsia. 324 p. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.8>
УДК 321:316

Тетяна Воропасєва

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0001-8388-7169
Email: voropayeva-tania@ukr.net

НАЙБІЛЬШІ ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ ТА НЕБЕЗПЕКИ ДЛЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСТВА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню найбільших викликів, загроз та небезпек для сучасного українства. Проблематика викликів, загроз і небезпек, які постали перед Україною та українством, починаючи з 1991 р., є сьогодні дуже актуальною. Науковці, які працюють у галузі кризології (crisisology), розрізняють поняття «виклики», «загрози», «небезпеки», «кризи», «ризик», «катастрофи», «коллапс», «крах» тощо. Теоретико-методологічною основою нашого дослідження є поєднання наукового потенціалу кризології, конфліктології та українознавства. Перед кризологією, конфліктологією та українознавством стоїть завдання трансдисциплінарного осмислення сутності й гостроти цих викликів, загроз і небезпек, які актуалізуються у багатьох сферах: військово-оборонній, геополітичній, демографічній, державотворчій, духовносвітоглядній, екологічній, економічній, енергетичній, інформаційній, історико-меморіальній, культурно-мистецькій, мовній, морально-етичній, науковій, націєтворчій, освітньо-виховній, політико-правовій, соціальній, територіальній, технологічній, фінансовій тощо. До них додаються загрози й небезпеки: 1) широкомасштабної війни з РФ; 2) тотального поширення в Україні COVID-19; 3) реалізації нового геостратегічного курсу Росії (який отримав назву «геополітичного реваншу»); 4) поширення ідеології «руського мира», активізації нових спроб РФ розчленувати Україну, підтримки сепаратизації та федералізації України; 5) можливої ескалації російсько-українського та вірмено-азербайджанського конфліктів, що можуть привести до нової глобальної конфронтації й навіть світової війни; 6) неефективної боротьби з корупцією в Україні; 7) відсутності належної реакції влади на необхідність негайного припинення інформаційно-психологічної війни Росії проти України; 8) знищення малого та середнього бізнесу та подальше фінансово-економічне розшарування українського суспільства; 9) зволікання з вирішенням проблеми бідності (в умовах, коли близько 60% українців перебувають за межею бідності); 10) можливих техногенних катастроф в Україні; 11) можливого перетворення України з суб'єкта на об'єкт міжнародних відносин; 12) можливої відмови від європейської інтеграції; 13) дискредитації Помаранчевої революції та Революції Гідності з метою розповсюдження російських наративів про державний переворот в Україні; 14) загострення міжконфесійних конфліктів в Україні; 15) прийняття неадекватних рішень представниками некомпетентної влади (загроза економічного падіння й масштабної фінансової кризи в Україні, можлива

зміна Україною вектора свого розвитку, загроза капітуляції, відмова влади від вирішення «української кризи» (яка розпочалась після агресії Росії, і стала чинником, що впливає на безпеку Європи і всього світу) з позицій України як суб'єкта, а не об'єкта; 16) відмови вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб; 17) можливого «заморожування» російсько-українського збройного конфлікту з метою подальшої дестабілізації України; 18) посилення геополітичної і гео економічної нестабільності, активізації міжцивілізаційного та геополітичного протистояння у світі; 19) можливого занепаду демократії та піднесення авторитаризму в Україні; 20) розширення кордону з РФ (у разі поглинання нею Білорусії); 21) можливої дезінтеграції українського суспільства та світового українства; 22) подальшого порушення Російською Федерацією норм міжнародного права; 23) загострення економічної та міграційної кризи в Європі; 24) радикалізації частини ісламського світу; 25) обумовлені розпадом СРСР.

Виклики, загрози та небезпеки, з якими стикаються українці, можуть розкриватися на глобальному, континентальному та національному рівнях. Українці повинні знайти адекватні відповіді на сучасні виклики та механізми мінімізації загроз та небезпек; забезпечити стабільне економічне зростання; створити потужну систему національної безпеки, армії та оборонно-промислового комплексу; знайти шляхи забезпечення національних інтересів в умовах нинішньої кризи; розробити оптимальні моделі вирішення російсько-українського збройного конфлікту, реінтеграції населення окупованих територій та відновлення територіальної цілісності України.

Ключові слова: кризологія, конфліктологія, українознавство, конфлікт, збройний конфлікт, виклики, загрози, небезпеки, Україна, Російська Федерація.

Tetiana Voropayeva

PhD in Psychology, Associate Professor, Senior Research Associate,
Centre of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE MAIN CHALLENGES, THREATS AND DANGERS FOR MODERN UKRAINIANNES

Abstract. The article is devoted to the study of the biggest challenges, threats and dangers for modern Ukrainianness. The issue of challenges, threats and dangers facing Ukraine and Ukrainianness since 1991 is very relevant today. Scientists who work in the field of crisisology distinguish the concepts of «challenges», «threats», «dangers», «crises», «risks», «catastrophes», «collapse», «wreck», etc. The theoretical and methodological basis of our study is a combination of scientific potential of crisisology, conflictology and Ukrainian studies. Crisisology, conflictology and Ukrainian studies face the task of transdisciplinary understanding of the essence and severity of these challenges, threats and dangers, which are relevant in many areas such as military-defense, geopolitical, demographic, state-building, spiritual worldview, ecological, economics, energy, information, cultural and artistic, linguistic, moral and ethical, scientific, nation-building, educational, political and legal, social, territorial, technological, financial, etc. To these are added threats and dangers: 1) large-scale war with Russia; 2) total spread of COVID-19 in Ukraine; 3) the implementation of a new geostrategic course in Russia (called «geopolitical revenge»); 4) spreading the ideology of the «Russian world», intensifying new attempts by the Russian Federation to dismember Ukraine, supporting separatization and federalization of Ukraine; 5) possible escalation of the Russian-Ukrainian and Armenian-Azerbaijani conflicts, which could lead to a new global confrontation and even a world war; 6) ineffective fight against corruption in Ukraine; 7) the lack of a proper response from the authorities to the need to immediately end Russia's information and psychological war against Ukraine; 8) destruction of small and medium business and further financial and economic stratification of Ukrainian society; 9) procrastination with the solution of the poverty problem (in conditions when about 60% of Ukrainians are below the poverty line); 10) possible man-made disasters in Ukraine; 11) possible transformation of Ukraine from a subject into an object of international relations; 12) possible rejection of European integration; 13) discrediting the Orange Revolution and the Revolution of Dignity, in order to spread Russian narratives about the coup in Ukraine; 14) intensification of interfaith conflicts in Ukraine; 15) inadequate decision-making by incompetent authorities (threat of economic decline and large-scale financial crisis in Ukraine, possible change in Ukraine's vector of development, threat of capitulation, refusal of the authorities to resolve the «Ukrainian crisis» (which began after Russia's aggression and has become a factor influencing the security of Europe and the world) from the standpoint of Ukraine as a subject, not an object); 16) refusal to solve the problems of internally displaced persons; 17) possible «freezing» of the Russian-Ukrainian armed conflict in order to further destabilize Ukraine; 18) strengthening of geopolitical and geoeconomic instability, intensification of intercivilizational and geopolitical confrontation in the world; 19) possible decline of democracy and rise of authoritarianism in Ukraine; 20) expansion of the border with Russia (in case of its absorption of Belarus); 21) possible disintegration of Ukrainian society and world Ukrainianness; 22) further violation of international law by the Russian Federation; 23) exacerbation of the economic and migration crisis in Europe; 24) radicalization of part of the Islamic world; 25) due to the collapse of the USSR.

The challenges, threats and dangers facing Ukrainians can unfold at the global, continental and national levels. Ukrainians must find adequate answers to modern challenges and mechanisms to minimize threats and dangers; ensure stable economic growth; to create a powerful system of national security, army and defense-industrial complex; find ways to ensure national interests in the current crisis; to develop optimal models for resolving the Russian-Ukrainian armed conflict, reintegrating the population of the occupied territories and restoring the territorial integrity of Ukraine.

Keywords: *crisisology, conflictology, Ukrainian studies, conflict, armed conflict, challenges, threats, dangers, Ukraine, Russian Federation.*

Постановка проблеми. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у світі з'явилась значна кількість кризових явищ, пов'язаних із загостренням великого спектру геополітичних, політико-правових, соціально-економічних і культурно-історичних суперечностей. Після агресії Російської Федерації проти України у 2014 р. виникла глибока криза у сфері міжнародного права й забезпечення всіх систем безпеки (міжнародної, макрорегіональної, мезорегіональної, національної та мікрорегіональної). У 2019–2020 рр. Ситуація значно погіршилась, адже Пандемія COVID-19, тривалі збройні конфлікти, економічна криза, активізація діяльності радикальних, екстремістських і терористичних організацій, забруднення оточуючого середовища та кардинальні зміни клімату утворили цілий комплекс викликів, загроз і небезпек, які є актуальними для всіх країн світу. Серйозною загрозою для людства стало загострення різних проявів сепаратизму, релігійного фанатизму й безпрецедентного насильства, реалізація яких постійно модифікується, що підтверджується трагічними подіями й терактами у Європі (Париж, Ніцца, Брюссель, Берлін, Лондон, Стокгольм, Страсбург) і на теренах інших континентів. Сучасні дослідники намагаються знайти відповіді на питання, чи приведе цей комплекс викликів, загроз і небезпек до нездоланої кризи і тотальної дестабілізації світопорядку.

Подальший цивілізаційний поступ України вимагає не тільки захисту національної незалежності, державного суверенітету та територіальної цілісності держави, але й реалізації національних інтересів, досягнення стабільності на глобальному й регіональному рівнях та загальнонаціональної єдності. Надзвичайно важливою у цьому плані є нівеляція й мінімізація викликів, загроз і небезпек, які постали перед Україною та українством. Ця проблема має сьогодні практичну актуальність для України. Отже, дослідження найбільших викликів, загроз та небезпек для сучасної України та українства є доволі актуальною проблемою і займає важливе місце в системі сучасної соціогуманітаристики.

Аналіз наукових публікацій. Отже, проблематика викликів, загроз і небезпек, які постали перед Україною та українством, починаючи з 1991 р., є сьогодні дуже актуальною. Науковці, які працюють у галузі кризології (crisisology), розрізняють поняття «виклики», «загрози», «небезпеки», «кризи», «ризики», «катастрофи», «колапс», «крах» тощо. Теоретико-методологічною основою нашого

дослідження є поєднання наукового потенціалу кризології, конфліктології та українознавства.

Відомо, що сучасна конфліктологія вивчає конфлікти на мікро-, мезо-, макро- та мега-рівнях. У ХІХ – ХХ ст. найвідомішими конфліктологічними теоріями були: 1) соціал-дарвінізм (Т. Гоббс, Л. Гумплович, Т. Мальтус, У. Самнер, Г. Спенсер); 2) конфліктологічна концепція К. Маркса; 3) соціологія конфлікту Г. Зімеля; 4) концепція позитивно-функціонального конфлікту (Л. Козер); 5) теорія соціальної дії та вчення про соціальну напруженість (Т. Парсонс); 6) концепція конфлікту К. Боулінга; 7) конфліктна модель суспільства (Р. Дарендорф); 8) психодинамічна модель конфлікту (З. Фройд, К. Хорні, К. Г. Юнг та ін.). Отже, різноманітні конфліктологічні теорії формувались упродовж ХІХ – ХХ століть, серед них можна виокремити три підходи: мотиваційний (Л. Берковець, М. Дойч, Г. Теджфел, З. Фройд та ін.), ситуаційний (Р. Блейк, М. Шеріф та ін.), когнітивний (А. Елліс, Дж. Келлі, В. Клар, К. Левін, Ф. Хайдер та ін.). Відомі також інші підходи до конфліктологічної проблематики: біхевіористський (А. Бандура та ін.), гуманістичний (К. Роджерс та ін.), інтеракціоністський (Ф. Гайдер, М. Дойч, Т. Парсонс, Т. Шибутані та ін.), системний (А. Анцупов, І. Ващенко, О. Донченко, Л. Карамушка, Г. Ложкін, С. Максименко, В. Москаленко, М. Пірен та ін.).

Прискорення динаміки різнопланових процесів у рамках сучасної цивілізації (яка поступово переростає в інформаційну, або постмодерну) неминуче супроводжується наростанням кризовості й катастрофічності суспільного життя, які обумовлюють необхідність їх осмислення й концептуалізації. Внаслідок цього виник такий науковий напрямок досліджень, як кризологія. Наука про кризи (кризологія) – це наукова й навчальна дисципліна, яка об'єднує наукові знання про джерела й механізми розвитку криз, їхню діагностику, а також антикризове управління. Кризологія досліджує закономірності розвитку кризових процесів у різних системах, а також сутність, типи, причини виникнення, фази розвитку, технології прогнозування та управління кризовими процесами. Практичними завданнями цієї науки є мінімізація шкоди від кризи і оптимізація (пошук найкращих варіантів) антикризового управління [6].

Сьогодні кризологія перебуває на стадії розробки і становлення, розробляється понятійний апарат і положення науки про антикризове управління в умовах сучасної глобалізації, сформульовано об'єкт, предмет, методологія і функції кризології, розглянута її структура, методи діагностики кризи, специфіка структури і методів

антикризового управління на різних рівнях (держава, регіон, підприємство, громадські організації тощо) [6].

Різноманітні проблеми кризології розробляють У. Бек, І. Бестужев-Лада, З. Бжезинський, А. Богданов, А. Бузгалін, Е. Варга, С. Гантінгтон, Д.К. Гелбрейт, В. Глущенко, Л. Голоскоков, В. Горбулін, В.Р. Грант, М. Дикий, Б. Ейхенгрін, С. Жуков, С. Зиков, В. Іванов, С. Кара-Мурза, В. Каширін, Г. Кіссинджер, М. Кондратьєв, В. Коптюг, В. Кравченко, Д. Львов, Д. Максимов, Г. Малинецький, Л. Мендельсон, С. Меньшиков, Н. Моїсєєв, М. Мокій, В. Молчанов, Е. Морен, А. Назаретян, О. Неклесса, Г. Осипов, Д. Раушенбах, Г. Рормозер, Л. Скворцов, Д. Сорокін, Ю. Спиридонов, Н. Старіков, Г. Стендінг, Дж. Стиглиць, В. Стюпін, А. Тойнбі, І. Трахтенберг, В. Федотова, С. Фролова, Ф. Фукуяма, Й. Шумпетер, В. Щербин, О. Яницький, І. Яковенко та інші вчені [5; 6; 7; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 15; 16; 18].

У наші дні проблеми кризології привертають до себе увагу представників різноманітних галузей знання (філософії, соціології, психології, історії, політології, правознавства, військової науки, культурології, етнології, педагогіки тощо), зокрема, з метою розробки оптимальних стратегій і способів виходу з кризи. Окремі питання кризологічної проблематики обговорюються на багатьох конференціях, круглих столах, форумах тощо. Сучасні науковці розрізняють поняття «виклики», «загрози», «небезпеки», «кризи», «ризики», «катастрофи», «колапс», «крах» тощо. Вони вивчають сучасні докризові, конфліктно-кризові й посткризові ситуації, а також обґрунтовують необхідність перетворення кризології з економічної та історичної науки в гуманітарну метатеорію і філософію соціальних наук [9,15; 18].

Відомо, що економічні втрати від регулярно повторюваних криз і ризикових подій були настільки значними, що вже з початку ХХ ст. для їх вивчення і розробки відповідних антикризових програм створюються спеціальні державні й міжнародні органи (комітети, групи й інші організаційні структури), наприклад, у 1912 р. – у Франції, у 1929 р. – у Великобританії, у 1932 р. – у США.

В Росії у 2020 р. вийшла книга «Глобальна криза західної цивілізації і Росія», за редакцією академіка Г. В. Осипова. У цій книзі було окреслено «сім ударів по планеті»: 1) здатність до «екологічного самогубства», 2) можливість «ядерного самогубства», 3) насування демографічної кризи, 4) глибока трансформація засад світової економічної системи, 5) криза радянського і деяких інших форм соціалізму, який зробив «неможливим реальне втілення ідеалів справедливості, праці і добра в нашому столітті», 6) моральна криза – зростання злочинності, алкоголізму, наркоманії, поширення СНІДу, гомосексуальності, феномен «неповної сім'ї», 7) деїдеологізація суспільства, «ідеали заземляються, зростає аморальність і

бездуховність як особистості, так і цілих верств суспільства».

У 1976 р. Е. Морен закликав у своїй статті «Pour une Crisologie» до створення дисципліни, здатної розпізнавати кризи, примиряти й долати антагонізми соціального життя. Хоча соціальні науки де-факто зосередилися на «кризах» соціальних, економічних, політичних, але вони не зробили цього. У своїх дослідженнях вони віддавали перевагу не ефективності кризи, а ризикам (психосоціальним, екологічним тощо) [16; 18].

В. Каширін вважає, що процес становлення гуманітарної кризології як метатеорії і філософії соціальних наук, який почався у 70-ті – 80-ті рр. ХХ ст. як осмислення глобальних проблем сучасності, триває. Автор підкреслює, що передумови гуманітарної кризології формувалися в процесі осмислення глобальних проблем на рубежі 70–80-х рр. ХХ ст., коли представники всіх галузей знання і політики стали висловлювати стурбованість щодо кризи сучасної цивілізації, яка загрожувала самому існуванню людства. Він вважає, що об'єктом гуманітарної кризології як метатеорії можна вважати історичну динаміку і довготривалі гуманітарні наслідки локальних, регіональних і глобальних криз у природних і соціальних сферах. В. Каширін підкреслює, що який би характер – природний або соціальний не мали кризи, всі вони в тій чи іншій мірі пов'язані між собою і за своїми наслідками (і негативними, і позитивними) можуть стати глобальними [9]. Автор вважає, що предметом гуманітарної кризології є цивілізаційна творчість особистості й соціумів, що виявляється у відтворенні й дисипації енергії людської культури (В. Вернадський) як креативної здатності до антиентропійної активності, спрямованої проти небезпечного зниження стійкості складних природних і соціальних систем, що приводить до «розриву часів» як головному результату і джерелу криз [9].

Сучасні вчені доели, що кризи долаються за допомогою базисних інновацій, що в рамках циклової динаміки кризи піддаються прогнозуванню, що суспільство може впливати на них, скорочуючи їхню тривалість і зменшуючи втрати.

Відомо, що Закон «виклику» й «відповіді» обґрунтував А. Тойнбі (1889–1975). Автор писав, що навіть саме виникнення цивілізації, так само як і її подальший розвиток, визначається здатністю людей давати адекватну «відповідь» на «виклик» історичної ситуації, в яку входять не тільки людські, але і природні фактори. При цьому «виклик» повинен бути автентично відображений і витлумачений, а «відповідь» адекватно мотивованою [13; 14]. Отже, відповіддю на виклик суспільство вирішує актуальне завдання, чим переводить себе у більш високий і більш досконалий з точки зору ускладнення структури стан [13, с. 119-120]. Без розуміння викликів неможлива адекватна стратегічна відповідь і вибір подальшого курсу.

Є. Васильчук проаналізував у своїй статті політико-правові загрози й виклики українській державності з боку російських екстремістських об'єднань. Автор зазначає, що задля досягнення своїх цілей проросійськими екстремістами використовуються диверсійно-підривні та шпигунські методи, спрямовані на ескалацію збройного насильства й дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в Україні. Серед них вагоме місце посідають ведення партизанської війни, розгортання діяльності незаконних воєнізованих та збройних формувань задля перешкоджання реалізації військових і антитерористичних заходів, що проводяться підрозділами Збройних Сил України, правоохоронних і безпекових органів [3].

В. Кравченко обґрунтував у своїй статті теоретичні засади ідентифікації, аналізу й систематизації викликів і загроз, які постали перед Україною, її економікою і фінансами у першій третині ХХІ ст. Автор визначає природу понять «виклики» та «загрози», а також особливості їх прояву в Україні. Проаналізовано причини посилення викликів та наростання загроз Україні, розгортання української кризи. Сформульовані положення щодо зміцнення української держави у питаннях протистояння зовнішнім та внутрішнім викликам і загрозам, відстоювання національних інтересів при міжнародній підтримці, проведення економічної та фінансової стабілізації, встановлення миру [10].

Виклик – це проблемна ситуація від розв'язання якої залежить подальше функціонування, саме існування суспільства, держави. Методологія їх аналізу запропонована Дж. Тойнбі у середині ХХ ст. До глобальних, планетарних викликів належать ті, від яких залежить існування планети Земля, людства, людської цивілізації. Це природні й соціальні виклики, зокрема, космічні катастрофи, катастрофи на Землі, ядерна війна, катастрофічні зміни клімату та екології, вичерпування ресурсів для виживання, дефіцит води та їжі, голод, планетарні хвороби та епідемії. Відповіді на такі й подібні виклики є завданням усієї людської цивілізації та створених нею інститутів [10].

Небезпека – це явища, процеси, об'єкти і обставини, які здатні за певних умов завдати шкоди різним суб'єктам як відразу, так і в майбутньому, а також викликати небажані наслідки, які призведуть до погіршення або неможливості функціонування і розвитку певної системи. Дуже важливо вчасно виявляти небезпеки, визначати їхні характеристики, вірогідність настання. Головними небезпеками для України є небезпеки існування українського народу як суверенного із своєю державою у економічній, військовій, політичній, територіальній, національній та інших сферах. Це небезпеки національним інтересам, а також геополітичним інтересам та пріоритетам [10].

Загроза – це можлива небезпека, що може бути реалізована у різних сферах, зокрема, економічній, фінансовій, військовій, соціально-політичній, територіальній, національній, інформаційній тощо [10].

Таким чином, виклики, загрози й небезпеки є об'єктом сучасної соціогуманітаристики і вперше досліджуються у рамках українознавства як інтегративної науки. Актуальність уведення конфліктизаційної та кризологічної проблематики у проблемне поле українознавства підвищується в умовах постколоніального періоду розвитку України та російсько-українського збройного конфлікту на теренах України. Саме тому **метою даної статті** є осмислення сутності найбільших викликів, загроз і небезпек для України й сучасного українства на основі інтегративного підходу.

Виклад основного матеріалу. В сучасній соціогуманітаристиці виділяють кілька підходів до розуміння конфліктів і криз, відповідно до яких використовуються різні аналітичні моделі, що дозволяють пояснити ці конфлікти і кризи, запропонувати й обґрунтувати різне бачення їх еволюції та перспектив урегулювання. Для вирішення поставленої проблеми нами був застосований **інтегративний підхід**, який передбачає розгляд об'єкта дослідження у його зв'язках і взаємозалежностях з іншими процесами та явищами, а також врахування взаємодії різнопланових чинників, що зумовлюють становлення і розвиток кризових явищ. Інтегративний підхід до аналізу викликів, загроз і небезпек (як кризових явищ) є методологічною основою даного дослідження, яка передбачає розгляд кризи: 1) як особливого типу буття людини, 2) як порушення певного балансу й рівноваги і в той же час перехід до нового балансу і нової рівноваги, 3) як зміну організаційних форм певної системи, якісний перелом у процесі її розвитку. Кризові явища виконують важливі функції. Вони підривають основи застарілих елементів і відкривають дорогу для становлення нових; зберігають і збагачують ядро певної системи; кризи завершуються або переходом системи у новий якісний стан, або її розпадом, заміною іншою системою; кризи проходять кілька етапів – латентний період (приховане накопичення передумов); обвал, депресію (нижній рівень рівноваги); пожвавлення, що завершується досягненням докризового стану на новій основі. Отже, виклики, загрози й небезпек можуть сприяти подальшому розвитку суспільства.

Інтегративний підхід має великий **дослідний і методологічний потенціал для узагальнюючих теоретичних побудов**, що базуються на основі трансдисциплінарного аналізу особливостей сучасних криз і конфліктів у контексті глобальних процесів та постколоніального періоду розвитку України, а також специфіки забезпечення міжнародної, регіональної та національної безпеки у постбіполярному світі. Інтегративне осмислення сутності конфліктизації культурно-історичного простору українства у минулому та сьогоденні дозволяє більш оптимально вирішити проблеми припинення міждержавного збройного конфлікту на території України та реінтеграції населення окупованих територій. Зокрема, це було реалізовано

разом з Н. Авер'яною під час аналізу специфіки конфліктизаційних процесів у сучасній Україні, а також у процесі обґрунтування на цій методологічній основі стратегії «розумної сили» для припинення збройного конфлікту на теренах України [1; 2; 4].

Перед кризологією, конфліктологією та українознавством стоїть завдання трансдисциплінарного осмислення сутності й гостроти цих викликів, загроз і небезпек, які актуалізуються у багатьох сферах: військово-оборонній, геополітичній, демографічній, державотворчій, духовно-світоглядній, екологічній, економічній, енергетичній, інформаційній, історико-меморіальній, культурно-мистецькій, мовній, морально-етичній, науковій, націєтворчій, освітньо-виховній, політико-правовій, соціальній, територіальній, технологічній, фінансовій тощо. До них додаються загрози й небезпеки: 1) широкомасштабної війни з РФ; 2) тотального поширення в Україні COVID-19; 3) реалізації нового геостратегічного курсу Росії (який отримав назву «геополітичного реваншу»); 4) поширення ідеології «руського мира», активізації нових спроб РФ розчленувати Україну, підтримки сепаратизації та федералізації України; 5) можливої ескалації російсько-українського та вірмено-азербайджанського конфліктів, що можуть привести до нової глобальної конфронтації й навіть світової війни; 6) неефективної боротьби з корупцією в Україні; 7) відсутності належної реакції влади на необхідність негайного припинення інформаційно-психологічної війни Росії проти України; 8) знищення малого та середнього бізнесу та подальше фінансово-економічне розшарування українського суспільства; 9) зволікання з вирішенням проблеми бідності (в умовах, коли близько 60% українців перебувають за межею бідності); 10) можливих техногенних катастроф в Україні; 11) можливого перетворення України з суб'єкта на об'єкт міжнародних відносин; 12) можливої відмови від європейської інтеграції; 13) дискредитації Помаранчевої революції та Революції Гідності з метою розповсюдження російських розповідей про державний переворот в Україні; 14) загострення міжконфесійних конфліктів в Україні; 15) прийняття неадекватних рішень представниками некомпетентної влади (загроза економічного падіння й масштабної фінансової кризи в Україні, можлива зміна Україною вектора свого розвитку, загроза капітуляції, відмова влади від вирішення «української кризи» (яка розпочалась після агресії Росії, і стала чинником, що впливає на безпеку Європи і всього світу) з позицій України як суб'єкта, а не об'єкта); 16) відмови вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб; 17) можливого «заморожування» російсько-українського збройного конфлікту з метою подальшої дестабілізації України; 18) посилення геополітичної і гео економічної нестабільності, активізації міжцивілізаційного та геополітичного протистояння у світі; 19) можливого занепаду демократії та піднесення авторитаризму в Україні; 20) розширення кордону з РФ (у разі поглинання нею Білорусі); 21) можливої дезінтеграції українського суспільства та світового українства; 22) подальшого порушення Російською Федерацією норм міжнародного

права; 23) загострення економічної та міграційної кризи в Європі; 24) радикалізації частини ісламського світу; 25) обумовлені розпадом СРСР.

Звичайно, до цих викликів, загроз і небезпек додається й забруднення оточуючого середовища та кліматичні зміни (але подібні проблеми треба вирішувати на глобальному рівні), й криза судової влади, й використання антиковідного фонду не за призначенням, й дегероїзація Майдану (учасників Революції на граніті, Помаранчевої Революції та Революції Гідності) та інші. Російсько-український збройний конфлікт і проблема вимушених переселенців є новітніми викликами безпеки України, а також великою небезпекою для існування незалежної європейської України. Сьогодні вкрай необхідна ефективна протидія викликам і загрозам безпеки та стійкому розвитку України. Нашій державі потрібен вихід з економічної депресії, прискорення соціально-економічного й політико-правового розвитку, відновлення дієвого міжнародно-правового формату та ефективних механізмів припинення російсько-українського збройного конфлікту, який вже сьомий рік триває на теренах України.

Розглянемо, як саме представники української влади реагують на зростаючі загрози національній безпеці України в інформаційній сфері.

У кінці XX – на початку XXI ст., в умовах становлення й розвитку інформаційної цивілізації, інформаційна безпека стала однією з найважливіших складових системи забезпечення національної безпеки будь-якої держави, адже інформаційно-комунікаційні технології почали суттєво впливати не тільки на соціально-економічну, політико-правову, соціокультурну сфери суспільного життя, але й на безпеку держави. Інформаційно-комунікаційні технології тісно пов'язані з формуванням інформаційної політики будь-якої держави, а також із забезпеченням захищеності життєво важливих інтересів суспільства у сфері інформаційної безпеки.

Відомо, що дослідники виокремлюють два види інформаційної безпеки – інформаційно-технічну (кібербезпеку) та інформаційно-психологічну, але сьогодні всебічно вивчаються технічні й технологічні аспекти інформаційної безпеки і майже не приділяється увага соціогуманітарному виміру інформаційної безпеки, тобто інформаційно-психологічній безпеці українського суспільства. Це негативна тенденція, оскільки об'єктом інформаційно-психологічного впливу є ментальність, свідомість і поведінка населення та військово-вслужбовців, системи формування громадської думки та прийняття суспільно важливих рішень. Сутність інформаційно-психологічної безпеки полягає в захищеності від заподіяння шкоди як національних інформаційних ресурсів, так і психічного здоров'я людини й суспільства. Інформаційно-психологічна безпека є невід'ємною складовою системи національної безпеки, адже деструктивний інформаційно-психологічний вплив на ментальну й духовну сфери суспільства за допомогою маніпулятивних технологій може активувати дисфункціональні

соціально-психологічні процеси, які будуть суттєво перешкоджати оптимальному функціонуванню соціальних і державних інститутів.

Врахування соціогуманітарного виміру інформаційної безпеки передбачає стан захищеності людини, родини, етносу, нації, а також їхніх традицій, звичаїв, прав, укладу життя, життєвих ідеалів, пріоритетів і цінностей, незалежно від расових, етнічних, національних, статевих, вікових, релігійно-конфесійних та мовних характеристик. При цьому необхідно також враховувати захищеність фізичного й психічного здоров'я людини, можливість вільного вибору, можливість вільної самоідентифікації суб'єктів на індивідуальному, груповому та суспільному рівнях, можливість вільного розвитку людини, родини, спільноти, суспільства, держави. Концепції гуманітарної безпеки багатьох країн світу певним чином збігаються із запропонованою ООН Концепцією сталого розвитку. В контексті нових цивілізаційних викликів, доктрин «нових війн» Третього тисячоліття, спрямованих на деформацію колективної ідентичності, ментальності, самосвідомості, світогляду й поведінки громадян тих держав, які певні держави-агресори вважають своїми ворогами, проблема забезпечення інформаційної безпеки громадян України суттєво актуалізується.

Упродовж 1991 – 2020 років ми досліджували стан інформаційної безпеки України за допомогою методів контент- та інтен-аналізу. Було з'ясовано, що в інформаційній війні проти України й українського народу (яка розпочалась відразу після розпаду СРСР у 1991 році, кілька разів загострювалася (у 1994 – 1995 рр., 2000 – 2001 рр., 2003 р., 2004 – 2006 рр., 2010 – 2011 рр. і в 2013 – 2020 рр.) і закономірно переросла в нинішній російсько-український збройний конфлікт) використовуються різні інформаційні ресурси: преса, радіо, телебачення, Інтернет, хакерські атаки і т.п. При цьому протиборчі сторони застосовують методи «загострення уваги», «навішування ярликів», «містифікації», «вкидання дезінформації», «перенесення негативних образів», «найменшого зла», «стверджувальних заяв», «спрощення проблеми», «ігнорування», «відволікаючої пропаганди», «превентивної пропаганди», «тиражування страшилок», «експлуатації авторитетів і груп впливу», «порушення логічних і часових зв'язків між подіями», «вибіркового підбору інформації», «заміни джерел повідомлення», «руйнування культурних архетипів і базових цінностей», методи блокування і спотворення інформаційних потоків та процесів прийняття рішень. Використовуються також чутки, домисли, «фейки», «лексика ненависті», міфи, спекуляції, стереотипи тощо.

Наші наукові публікації про порушення інформаційної безпеки в українських засобах масової комунікації, а також письмові звернення з цього приводу до представників усіх гілок влади у 1994, 1999, 2003 – 2005, 2010, 2012, 2014 роках не отримали адекватної реакції представників влади. Хоча їм були наведені конкретні приклади: 1) маніпулювання громадською думкою, 2) деструктивного

ідеологічного впливу, 3) підриву міжнародного іміджу України, 4) дискредитації лідерів громадської думки, 5) провокування міжетнічних та міжконфесійних конфліктів, 6) дискредитації базових цінностей населення, 7) дестабілізації ситуації в країні, 8) підриву морального духу населення тощо.

А. Рогозін заявив у своєму інтерв'ю «Російській газеті» (опублікованому 28 червня 2013), що «тепер інформаційні технології розглядаються як зброя першого удару», а коли «держава – жертва агресії стає практично паралізованою, наноситься удар класичними військовими засобами». Російсько-український збройний конфлікт на теренах України підтвердив ці агресивні наміри Російської Федерації.

Інформаційна безпека є однією з найважливіших складових системи національної безпеки, адже від рівня її забезпечення залежить успішне функціонування всіх інших видів нацбезпеки. Деструктивний інформаційно-психологічний вплив передбачає використання нематеріальної «зброї», яка не залежить від погоди, не вимагає великих фінансових витрат, але здатна маніпулювати суспільною свідомістю, культивувати квазі-цінності, насаджувати фальшиві пріоритети, завдання й цілі, а також дезорієнтувати, дезінформувати, деморалізувати, дезінтегрувати та дестабілізувати життєдіяльність великих груп.

Відсутність національної стратегії інформаційно-психологічної безпеки й кібербезпеки, а також погане законодавство є основними проблемами, що впливають на розвиток української національної політики у сфері інформаційної безпеки. Україна повинна розробити власну національну інформаційну стратегію і реалізувати її на державному, регіональному та глобальному рівнях. Це й буде **гідною відповіддю на виклик часу**.

Але є й позитивні приклади. У лютому 2020 р., під час і після завершення 56-ої Мюнхенської безпекової конференції Україна успішно використала **стратегію комплексного реагування на актуальні виклики й загрози**. Відомо, що Мюнхенська конференція з безпеки упродовж десятиліть є важливим міжнародним форумом для дебатів щодо політики безпеки [11]. 14 лютого 2020 р. на 56-ій Мюнхенській конференції з безпеки був репрезентований план «Дванадцять кроків до посилення безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні», що був присвячений врегулюванню збройного конфлікту на Донбасі. Оприлюднили даний план три європейські неурядові організації разом із Російською радою міжнародних справ. Цей документ був спрямований на відновлення співпраці країн Заходу з Російською Федерацією, але без деокупації Криму та без виконання Росією вимог міжнародної спільноти щодо Донбасу. Пропонувалось поступове зняття санкцій з Російської Федерації та її зближення із Євросоюзом, а також започаткування «всеукраїнського загальнонаціонального діалогу» щодо визначення нової ідентичності України, який мусив урахувати погляди сусідніх країн, включаючи Росію [11].

Група високопоставлених американських дипломатів відразу ж дала адекватну відповідь на цей документ, правильно реагуючи на цей виклик і чітко розставляючи акценти. Вони заявили, що за цим планом стоїть Російська Федерація, яка продовжує нав'язувати свій «порядок денний» по Україні, на цей раз залучивши під свої прапори ряд європейських організацій [11]. Вже 14 лютого 2020 р. онлайн-видання UkraineAlert, що регулярно публікує новини і аналіз подій в українській політиці, економіці, громадянському суспільстві та культурі, оприлюднило матеріал «Невдалий мирний план для України не проходить», який підписали 29 відомих фахівців з національної та міжнародної безпеки, серед них Ян Бжезінський, Майкл Карпентер, Даніель Фрід, Мелінда Харінг, Джон Е. Гербст, Адріан Каратницький, Марк Д. Сімаковський, Олександр Вершбоу та інші [17]. Автори підкреслили, що «Конфлікт в Україні і навколо неї» почався тоді, коли російські війська, одягнуті в російську форму, але без розпізнавальних знаків, захопили український півострів Крим, і Москва «анексувала» його. Потім Москва почала гібридну війну на Донбасі і використовувала свій масивний дезінформаційний апарат, щоб представити це як громадянський конфлікт в Україні. Без кремлівського керівництва, фінансування, зброї (включаючи важкі озброєння), боєприпасів і, в деяких випадках, регулярних підрозділів російської армії, не було б «конфлікту всередині і навколо України» [17]. Тому «проблема, яку потрібно вирішити, – це агресія Москви в Україні – шляхом відновлення суверенітету і територіальної цілісності України, починаючи з Донбасу» [17]. 12-та рекомендація, яка закликає до «нового загальнонаціонального діалогу про ідентичність», є сумнівним втручанням у внутрішні справи України [17]. Керівництво 56-ої Мюнхенської безпекової конференції заявило, що не визнає «Дванадцять кроків до посилення безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні» офіційним документом. Наголошувалося, що цей документ є приватною ініціативою, і його було видалено з офіційного сайту конференції. Однак вже 15 лютого план «Дванадцять кроків до посилення безпеки в Україні та євроатлантичному регіоні» знову з'явився на сайті конференції.

17 лютого 2020 р. Рух опору капітуляції відреагував на план «Дванадцять кроків...» своєю Заявою, в якій зазначалось, що треба змусити Російську Федерацію, як країну-агресора, відновити міжнародний правопорядок, для чого світове співтовариство має посилювати санкції, а не прагнути відновити співпрацю з нею. У Заяві йшлося про те, що Російська Федерація, відповідно до норм міжнародного права, мусить припинити збройну агресію, відновити порушений міжнародний правопорядок, вивести всі свої збройні формування з Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей, сприяючи відновленню українського контролю уздовж всієї лінії державного кордону. 18 лютого 2020 р. МЗС Німеччини заявило про власну

непричетність до скандального плану «Дванадцять кроків...», який був оприлюднений на сайті 56-ої Мюнхенської безпекової конференції. 19 лютого 2020 р. Світовий конгрес українців (СКУ) рішуче засудив план «Дванадцять кроків...», закликаючи світову спільноту посилити санкційний тиск на Російську Федерацію. У Заяві СКУ зазначалось, що антиукраїнський план «Дванадцять кроків...» є ще одним прикладом гібридної агресії Російської Федерації, а також черговою спробою нав'язати російську позицію усьому світу. 25 лютого 2020 р. заступник виконавчого директора в Міжнародному валютному фонді В. Рашкован підкреслив, що Росія поводить себе агресивно не лише в Україні, адже вона бере участь у великій кількості криз у різних кутках світу: в Афганістані допомагає зброєю талібам, в Ємені підтримує хуситів, в Буркіна-Фасо та Лівії активно працюють російські військові найманці, режим Ніколаса Мадуро в Венесуелі спирається на російські банки і військових фахівців. Крім цього Російська Федерація є основним міжнародним партнером для Ірану та Північної Кореї [11].

У багатьох заявах експертів та громадських організацій щодо плану «Дванадцять кроків...» задувалися великі міжнародні угоди, покликані забезпечити мир, безпеку і стабільність в Європі (зокрема, Гельсінський Заключний акт (1975 р.) і Паризька хартія (1990 р.)). Ці угоди, які гарантували суверенітет і територіальну цілісність держав, що їх підписали, були підписані й Москвою, проте були нею беззастережно порушені. Стратегія «розумної сили» (як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій) передбачає необхідність акцентування уваги й на порушеному Російською Федерацією Будапештському меморандумі 1994 р.

Тривалий міжнародний збройний конфлікт неоколоніального типу, який РФ розпалила на теренах України, можна подолати (запустивши процеси врегулювання суперечностей, а також деескалації, дерадикалізації, дехаотизації та стабілізації соціуму з урахуванням принципів кризового менеджменту й конфлікт-менеджменту) за допомогою стратегії «розумної сили». Адже саме ця стратегія відповідає сучасним загрозам і викликам найоптимальнішим чином. Вона дозволить Україні діяти на міжнародній арені як «відповідальному суб'єкту», формувати більш стійку міжнародну систему прийняття колективних рішень і вирішувати завдання деокупації та реінтеграції України за допомогою стратегічно продуманих, інноваційних і гнучких підходів. Стратегія «розумної сили» дозволяє застосовувати як «м'які», так і «жорсткі» методи, а головне – уміти розрізняти випадки, коли доречні або перші, або другі, або перші і другі одночасно [19; 20], щоб у результаті виник синергетичний ефект від поєднання засобів «м'якої» та «жорсткої» сили. Концепцію «розумної сили» варто застосувати як стратегію стримування неоімперського реваншизму РФ та її неоколоніальної гібридної політики.

Застосування стратегії «розумної сили» дозволить вибудувати послідовність дій, спрямованих на зниження деструктивного політичного, економічного та інформаційного впливу РФ як на європейському просторі, так і у всьому світі [2].

Висновки і пропозиції. Таким чином, сучасні виклики, загрози й небезпеки, багато з яких перейшли в наш час із латентного стану у відкритий тиск на Україну одночасно на всіх фронтах: політичному, правовому, економічному, військовому й безпековому, саме тому українцям треба докласти істотних зусиль, які будуть спрямовані на пошук гідних відповідей на виклики часу. В умовах постбіполярного світу необхідний пошук конфліктно-кризового балансу, а також механізмів задоволення життєво важливої потреби світового співтовариства у мирі та безпеці для нинішніх і майбутніх поколінь. Найбільш важливими завданнями сьогодні є і посилення контролю за діями влади з боку громадянського суспільства, і зміцнення міжнародної коаліції для протидії російській агресії, і необхідність формування комплексу заходів (гуманітарних, соціально-економічних та політико-військових), спрямованих на запобігання викликам, небезпекам і загрозам національним інтересам України. Необхідно також підтримувати баланс сил, цінностей, ресурсів, політичних, правових та соціально-економічних проблем у суспільстві та державі.

Припинення міждержавного збройного конфлікту на теренах України та подолання його наслідків є вкрай важливими завданнями для усього європейського та світового співтовариства, адже збереження незалежності й відновлення територіальної цілісності України є одним із визначальних чинників підтримання стабільності й безпеки у Європі та всьому світі. Отже, виклики, загрози та небезпеки, з якими стикаються українці, можуть розкриватися на глобальному, континентальному та національному рівнях. Українці повинні знайти адекватні відповіді на сучасні виклики та механізми мінімізації загроз та небезпек; забезпечити стабільне економічне зростання; створити потужну систему національної безпеки, армії та оборонно-промислового комплексу; знайти шляхи забезпечення національних інтересів в умовах нинішньої кризи; розробити оптимальні моделі вирішення російсько-українського збройного конфлікту, реінтеграції населення окупованих територій та відновлення територіальної цілісності України.

1. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Міждержавний збройний конфлікт на теренах України: неокolonіальний вимір. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 145 (№ 6). Ч. 2. С. 7–11.

2. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Стратегія «розумної сили» як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Випуск 147 (№ 8). Ч. 2. Філософські науки. С. 7–13.

3. Бузгалін А. В. Диалектика: реактуалізація в мирі глобальних трансформацій. *Вопросы философии*. 2009. №5. С. 27–32.

4. Васильчук Є. О. Політико-правові аспекти загроз і викликів українській державності з боку російських екстремістських об'єднань. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 96. С. 427–432.

5. Воропаєва Т.С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. *Научний взгляд в будуще*. 2018. Вип. 10. Т. 2. С. 49–56.

6. Глущенко В. В. *Введение в кризисологию. Финансовая кризисология. Антикризисное управление*. М.: ИП Глущенко В. В., 2008. 88 с.

7. Горбулін В. Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики та загрози. *Дзеркало тижня*. 2009, 6 листопада.

8. Дикий М.А. Антикризисное управление организациями. *APRIORI. Серия: Гуманитарные науки*. 2016. № 1. С. 8–12.

9. Каширин В. И., Каширина О. В. *Информационное поле культуры: информационный отбор – цивилизационный выбор*. М.: МАКС Пресс, 2008. 240 с.

10. Кравченко В. І. Виклики і загрози Україні, її економіці та фінансам у першій третині ХХІ століття. *Ефективна економіка*. 2016. №10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_10_3.

11. Рашкован Владислав. *Трагедия человечества. Война идет не только на Донбассе: 10 конфликтов, за которыми следит мир в 2020 году* 25.02.2020. URL: <https://www.liga.net/incidents : /articles/voyna-idet-ne-tolko-na-donbasse-10-konfliktov-zakotorymi-sledit-mir-v-2020-godu>

12. Стариков Н. *Кризис: как это делается*. СПб.: Питер, 2017. 400 с.

13. Тойнби А. Дж. *Постижение истории*: пер. с англ. М.: Прогресс, 1991. 736 с.

14. Тойнби А. Дж., Хантингтон С. Ф. *Вызовы и ответы. Как гибнут цивилизации*. М.: Алгоритм, 2016. 288 с.

15. Щербин В. К. Кто изучает кризисы и риски? Научные ресурсы мировой риск-аналитики. *Журн. Белорус. гос. ун-та. Социология*. 2018. No 2. С. 35–47.

16. Bouilloud J.-Ph. From “Crisisology” to “Riskology”. *Communications*. Volume 91. Issue 2. 2012. Pp. 153–159.

17. Brzezinski Ian, Carpenter Michael, Fried Daniel, Haring Melinda, Herbst John E., Karatnycky Adrian, Simakovsky Mark D., Vershbow Alexander. *Flawed peace plan for Ukraine doesn't pass muster*. Feb. 14, 2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/flawed-peace-plan-for-ukraine-doesnt-pass-muster/>.

18. Mokiy M. System-Transdisciplinary Paradigm Implication to Solve Crisisology Problems Eadings. *Acta Europaea Systemica*. 2020. 8 (1). P. 127–138. URL: <https://doi.org/10.14428/aes.v8i1.56313>

19. Nye J.S. *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs. 2004. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/file/s/joe_nye_wielding_soft_power.pdf

20. Nye J. *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History. Longman Classics in Political Science. Sixth edition.* Cambridge: Harvard University Press. 2004. 288 p.

References:

1. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2019). Mizhderzhavnyj zbrojnyj konflikt na terenax Ukrainy: neokolonial'nyj vymir [Inter-state armed conflict on the territory of Ukraine: the neo-colonial dimension]. *Hileya: naukovyy visnyk*. Vyp. 145 (№ 6). Part 2. Filosofs'ki nauky. Pp. 7–11. (in Ukrainian).

2. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2019). Stratehiya «rozumnoyi syly» yak osnova dlya prypynennya zbroynoho konfliktu v Ukraini ta reintehratsiyi okupovanykh terytoriy [The “reasonable force” strategy as a basis for ending the armed conflict in Ukraine and reintegrating the occupied territories]. *Hileya: naukovyy visnyk*. Vyp. 147 (№8). Part 2. Filosofs'ki nauky. Pp. 7–13. (in Ukrainian).

3. Buzgalin A. V. (2009). Dialektika: reaktualizatsiya v mire global'nykh transformatsiy [Dialectics: Reactualization in the World of Global Transformations]. *Voprosy filosofii*. No. 5. Pp. 27–32. (in Russian).

4. Vasylichuk E. O. (2015). Polityko-pravovi aspekty zahroz i vyklykiv ukrajins'kykh derzhavnosti z boku rosiys'kykh ekstremist-s'kykh ob'yednan' [Political and legal aspects of the threats and challenges of Ukrainian statehood by Russian extremist groups]. *Hileya: naukovyy visnyk*. Vyp. 96. Pp. 427-432. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_96_109 (in Ukrainian).

5. Voropayeva T.S. (2018). Konfliktyzatsijni ta dekonfliktyzatsijni procesy v Ukraini: social'no-filosofs'ki aspekty [Conflictization and deconflictization processes in Ukraine: social-philosophical aspects]. *Nauchnyi vzgliad v budushchee*. Vyp. 10. T. 2. Pp. 49–56. (in Ukrainian).

6. Gluschenko V.V. (2008). *Vvedenie v krizisologiyu. Finansovaya krizisologiya. Antikrizisnoe upravlenie* [Introduction to Crisisology. Financial Crisis. Crisis management]. Moscow: IP Gluschenko V.V. 88 p. (in Russian).

7. Horbulin, V. (2009). European security: possible way to ease the challenges and the threats. *Dzerkalo tuzhnya* (November, 6). Kyiv. (in Ukrainian).

8. Dikiy M.A. (2016). Antikrizisnoe upravlenie organizatsiyami [Crisis management of organizations]. *APRIORI. Seriya: Gumanitarnye nauki*. No. 1. Pp. 8-12. (in Russian).

9. Kashirin V. I., Kashirina O. V. (2008). *Informatsionnoye pole kul'tury: informatsionnyy otbor – tsivilizatsionnyy vybor* [Informational field of culture: information selection - civilizational choice]. Moscow: MAKS Press. 240 p. (in Russian).

10. Kravchenko V. (2008). Vyklyky i zahrozy Ukraini, yiy ekonomitsi ta finansam u pershiy tretyni XXI stolittya [The challenges and the threats for Ukraine, its economy and finances in the first third of the XXI

century]. *Efektivna ekonomika*. 2016. No. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_10_3. (in Ukrainian).

11. Rashkovan Vladislav (2020). *Tragediya chelovechestva. Vojna idet ne tolko na Donbasse: 10 konfliktov, za kotorymi sledit mir v 2020 godu* [The tragedy of mankind. The war is not only in the Donbass: 10 conflicts that the world is following in 2020]. 25.02.2020. URL: <https://www.liga.net/incidents/articles/voyna-idet-ne-tolko-na-donbasse-10-konfliktov-za-kotorymi-sledit-mir-v-2020-godu>. (in Russian).

12. Starikov N. (2017). *Krizis: kak eto delaetsya* [Crisis: how it is making]. Saint Petersburg: Piter. 400 p. (in Russian).

13. Toinbi A. Dzh. (1991). *Postizhenie istorii* [Comprehension of history] / per. s angl. Moscow: Progress Publ. 736 p. (in Russian).

14. Toinbi A. Dzh., Hantinhton S.F. (2016). *Vyzovy i otvety. Kak gibnut tsivilizatsii* [Challenges and answers. How civilization dying]. Moscow: Algorithm. 288 p. (in Russian).

15. Shcherbin V. K. (2018). Kto izuchayet krizisy i riski? Nauchnyye resursy mirovoy risk-analitiki [Who studies crises and risks? Scientific resources of the world risk analytics]. *J. Belarus. State Univ. Sociol.* No. 2. Pp. 35–47. (in Russian).

16. Bouilloud J.-Ph. (2012). From “Crisisology” to “Riskology”. *Communications* Volume 91. Issue 2. Pp. 153-159. (in English).

17. Brzezinski Ian & Carpenter Michael & Fried Daniel & Haring Melinda & Herbst John E. & Karatnycky Adrian & Simakovsky Mark D. & Vershbow Alexander (2020). *Flawed peace plan for Ukraine doesn't pass muster*. Feb. 14, 2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/flawed-peace-plan-for-ukraine-doesnt-pass-muster/>. (in English).

18. Mokiy M. (2020). System-Transdisciplinary Paradigm Implication to Solve Crisisology Problems Eadings. *Acta Europeana Systemica*. No. 8 (1). Pp. 127–138. <https://doi.org/10.14428/aes.v8i1.56313> (in English).

19. Nye J.S. (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/joe_nye_wielding_soft_power.pdf (in English).

20. Nye J. (2004). *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History. Longman Classics in Political Science. Sixth edition.* Cambridge: Harvard University Press. 288 p. (in English).